

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Staatssteun en kredietcrisis. Staats(steen)rechtelijk noodrecht gewenst?

Adriaanse, P.C.; Barkhuysen, T.; Emmerik, M.L. van

Citation

Adriaanse, P. C., Barkhuysen, T., & Emmerik, M. L. van. (2008). Staatssteun en kredietcrisis. Staats(steen)rechtelijk noodrecht gewenst? *Nederlands Juristenblad*, 83(42), 2623-2625.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/13760>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/13760>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Staatssteun en kredietcrisis

links

Afl. 2008/42

Staats(steen)rechtelijk noodrecht gewenst?

Mr. dr. P.C. Adriaanse (universitair docent), prof. mr. T. Barkhuysen (hoogleraar en advocaat te Amsterdam) en mr. dr. M.L. van Emmerik (universitair hoofddocent en rechter-plaatsvervanger in de sector bestuursrecht van de Rechtbank Amsterdam) zijn verbonden aan de afdeling Staats- en bestuursrecht van de Universiteit Leiden.

De kredietcrisis heeft zowel op Europees als nationaal niveau geleid tot maatregelen die - op zijn zachtst gezegd - de (toepassing van) reguliere regels van het staatssteunrecht en het nationale staatsrecht onder druk zetten. Daarmee zou de geloofwaardigheid van en het vertrouwen in het staatssteun- en staatsrechtelijke systeem in het geding kunnen raken. Bezien moet daarom worden of de Europese en nationale regelingen ter zake aanpassing behoeven. Een dergelijke analyse zou kunnen plaatsvinden in het kader van een parlementair onderzoek, waarvoor al eerder stemmen zijn opgegaan.

De ene grootscheepse financiële reddingsoperatie volgt in deze crisistijd na de andere. Koste wat het kost wordt in tal van landen met overheidssteun geprobeerd te voorkomen dat essentiële spelers in de economie in ernstige moeilijkheden komen, zo ook in Nederland. In het grootste geheim worden door Minister van Financiën Bos c.s. maatregelen getroffen waarmee vele miljarden euro's zijn gemoeid. Op Europees niveau probeert de Commissie haar rol als toezichthouder in het kader van de regels over staatssteun nog met verve te spelen. Toch kan die controle, gelet op de tijdsdruk, niet anders dan marginaal zijn. Op nationaal niveau staat het parlement, met een beroep op de noodsituatie en de in het geding zijnde belangen, ten aanzien van dergelijke steunacties vrijwel geheel buiten spel. In hoeverre wordt in deze crisis op Europees en nationaal niveau nog toepassing gegeven aan de normaal geldende staatssteun- en staatsrechtelijke regels? Of is er sprake van de toepassing van (een soort) noodrecht? En is dat gewenst? In deze bijdrage komen wij tot een eerste verkenning en op basis daarvan een voorlopige waardering vanuit staats(steen)rechtelijk perspectief. Hierbij moet worden aangetekend dat dit slechts een kleine tour d'horizon kan zijn, aangezien veel informatie - niet alleen voor het parlement - nog niet bekend is. Eerst wordt het Europese toneel van toezicht op staatssteun belicht en in dat verband het bijzondere beleid dat de Commissie momenteel voert. Vervolgens wordt vanuit staatsrechtelijk perspectief (in het bijzonder de verhouding regering-parlement) ingegaan op de nationale maatregelen die tot nu toe in het kader van de financiële crisis in Nederland zijn genomen.

Staatssteun onder Europees toezicht

Uitgaande van de basisbepalingen in het EG-Verdrag bestaat al sinds de jaren vijftig van de vorige eeuw een systeem van Europees toezicht op verlening van staatssteun in de lidstaten. Kort gezegd, wordt voortdurend toezicht uitgeoefend op bestaande steunmaatregelen, in combinatie met preventief toezicht op alle voornemens tot verlening van nieuwe staatssteun door overheden in de lidstaten van de Europese Unie. In dit systeem is de Commissie, onder toezicht van de Europese rechters, exclusief bevoegd te beoordelen of dergelijke (voornemens tot) steunmaatregelen, ondanks een concurrentievervalsend effect, toch verenigbaar met de gemeenschappelijke markt zijn met het oog op de realisering van algemene Europese doelstellingen (bijvoorbeeld werkgelegenheid of milieubescherming). Uitgangspunt daarbij vormt het eerste lid van art. 87 EG-Verdrag waarin steunmaatregelen onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt worden verklaard. In het tweede en derde lid van art. 87 EG-Verdrag staan de exclusieve gronden op basis waarvan de Commissie een steunmaatregel toch

verenigbaar kan verklaren. Met name het derde lid, geformuleerd als 'kan-bepaling', geeft de Commissie beleidsvrijheid en derhalve de mogelijkheid om op communautair niveau belangen af te wegen en beleid te voeren. Staatssteun is in Europees verband dus niet geheel verboden. De afweging over de toelaatbaarheid daarvan wordt alleen niet meer aan de lidstaten overgelaten. Daarmee is niet gezegd dat alle overheidsmaatregelen die momenteel worden genomen als staatssteun in Europeesrechtelijke zin moeten worden aangemerkt en daarmee aan voorafgaande goedkeuring van de Commissie onderhevig zijn, ook al doet het dagelijks spraakgebruik in de media wellicht anders vermoeden. Wanneer de overheid (De Nederlandsche Bank daaronder gerekend) algemene maatregelen treft die voor alle vergelijkbare marktdeelnemers onder gelijke voorwaarden gelden en toegankelijk zijn, zal geen sprake zijn van een selectieve maatregel en daarmee niet van staatssteun. Ook maatregelen die wel in relatie tot één onderneming (bijvoorbeeld Fortis en ABN/Amro) worden getroffen hoeven niet per se staatssteun te zijn. Om een maatregel in EG-rechtelijke zin als staatssteun te kwalificeren dient namelijk sprake te zijn van begunstiging, dat wil zeggen dat de maatregel een niet-marktconform voordeel moet verschaffen aan de begunstigde(n), ofwel een voordeel waar geen adequate vergoeding of gelijkwaardige prestatie tegenover staat. Of marktconform wordt geopereerd, wordt volgens vaste communautaire rechtspraak beoordeeld aan de hand van de 'private investor test'. De hamvraag is dan of een qua omvang vergelijkbare private partij in vergelijkbare omstandigheden dezelfde maatregel zou hebben genomen, mede gelet op de ten tijde van de maatregel beschikbare informatie en de te verwachten evolutie van de markt.² Hoewel de waarde van deze test juist in de onderhavige crisissituatie heel relatief is - de overheid moet juist bijspringen omdat private marktpartijen niet bereid lijken te zijn vergelijkbare risico's te nemen - houdt de Commissie toch vast aan deze test.³ Wat daarvan ook zij, bij het treffen van maatregelen met het oog op de financiële crisis moet in ieder geval terdege rekening worden gehouden met de mogelijke toepasselijkheid van de Europese regels inzake staatssteun.

Bijzondere toepassing van het Europese staatssteunrecht

In een recente speech gaf Europees Commissaris voor mededinging Neelie Kroes aan het staatssteunrecht in deze tijd niet als obstakel te zien, maar juist als Europees antwoord op zich voordoende problemen in de lidstaten. De staatssteunregels voorkomen volgens Kroes '*beggar-thy-neighbour national responses*' en daarmee een subsidieoorlog en inefficiënte besteding van belastinggeld. Openstaand voor mogelijke verbeteringen, merkt Kroes aan het eind van haar speech op: '*But overall, we have to acknowledge that the current rules have worked well, and like a fine French wine have been getting better with age.*'⁴ Toch moet worden geconstateerd dat de Commissie redelijk wat water bij de wijn heeft moeten doen om in deze crisistijd niet geheel buiten spel te komen staan. Dat blijkt uit een recente 'mededeling' (een beleidsdocument) van de Commissie die betrekking heeft op steunmaatregelen die in deze crisistijd worden getroffen voor de financiële sector, zoals garantieregelingen, herkapitalisatieregelingen (bijvoorbeeld de kapitaalinjectie van de staat in ING), gecontroleerde liquidatie van financiële instellingen en andere vormen van liquiditeitssteun.⁵

Gelet op de ernst van de huidige crisis op de financiële markten en de mogelijke gevolgen ervan voor de gehele economie van de lidstaten, ziet de Commissie in de gegeven omstandigheden een mogelijkheid om steunmaatregelen voor de financiële sector bij hoge uitzondering goed te keuren op grond van art. 87 lid 3 sub b EG-Verdrag. Voor zover relevant staat in die bepaling dat steunmaatregelen om een ernstige verstoring in de economie van een lidstaat op te heffen als verenigbaar met de gemeenschappelijke markt kunnen worden beschouwd. Normaliter wordt deze grondslag zeer restrictief toegepast en uitgelegd. Als staatssteun aan ondernemingen in moeilijkheden al wordt toegestaan, wordt dat gewoonlijk gedaan op grond van art. 87 lid 3 sub c EG-Verdrag⁶ en aan de hand van de zeer strenge communautaire richtsnoeren inzake reddings- en herstructureringssteun.⁷ De beginselen uit deze richtsnoeren blijven wel gelden. Ook worden in het genoemde beleidsdocument van de Commissie nadere voorwaarden gesteld voor goedkeuring. Van een blanco cheque voor staatssteun in crisistijd is dus zeker geen sprake. Toch wijkt de Commissie duidelijk af van de gebruikelijke toepassing van het staatssteunrecht en daarmee van haar gangbare beleid. Dat is bijzonder.⁸ Voornemens tot steunverlening in de hier

bedoelde zin zullen volgens de gebruikelijke procedure van art. 88 EG-Verdrag wel gewoon moeten worden aangemeld bij de Commissie en niet ten uitvoer worden gelegd voordat de Commissie haar goedkeuring heeft gegeven. In haar mededeling merkt de Commissie echter op dat zij, zodra de aanmelding volledig is, in deze bijzondere tijd snel besluiten kan nemen, zo nodig binnen vierentwintig uur en tijdens het weekeinde.

Staats(steen)rechtelijke waardering van deze ontwikkelingen

Dat het Europeesrechtelijke staatssteunregime en in het bijzonder de Commissie zo flexibel blijkt te zijn, is op zichzelf genomen een positief punt. Met name ook voor de langere termijn is het wenselijk dat juist de onderliggende principes blijven gelden. Het tijdelijk geheel buiten toepassing laten van de staatssteunregels zou waarschijnlijk ernstiger afbreuk doen aan de geloofwaardigheid van deze regels dan de gekozen benadering.⁹ Toch kunnen bij de gekozen benadering, waarin de Commissie haar centrale toezichthoudende rol op basis van bijzonder beleid blijft vervullen, wel enkele kanttekeningen worden geplaatst.

Praktisch gezien rijst toch vooral de vraag hoe het nu mogelijk is dat de Commissie al binnen vierentwintig uur een oordeel kan geven over de verenigbaarheid van complexe miljardendeals, terwijl normaliter een onderzoek naar mogelijke steun aan een werf voor de reconstructie van een schip uit de zeventiende eeuw meer dan een maand moet duren.¹⁰ Hoe prijzenswaardig het 'dag en nacht' werk van de staatssteunexperts bij de Commissie ook is, menselijkerwijs lijkt het onmogelijk alle 'ins en outs' van dergelijke miljardendeals, in zo'n kort tijdsbestek volledig te doorgronden.¹¹ Aangezien het oordeel van de Commissie, gelet op haar exclusieve bevoegdheid tot goedkeuring van steunmaatregelen, wel verstrekken gevolgen heeft, roept dat een andere vraag op. Hoe kan deze snelle besluitvorming door de Commissie worden gecontroleerd en, met name gelet op tegengestelde belangen van concurrenten, zo nodig worden gecorrigeerd? Vanuit het Europees Parlement wordt niet toegezien op individuele beslissingen van de Commissie in staatssteunzaken. Ook de nationale parlementen hebben in dezen geen stem. De enige instantie die de individuele beslissingen van de Commissie kan toetsen is het Hof van Justitie van de EG, daaronder begrepen het Gerecht van eerste aanleg. Belanghebbenden, in het bijzonder ook concurrenten van de steunontvanger, kunnen (voor zover ontvankelijk) nietigheidsberoep instellen tegen beschikkingen van de Commissie. Het is echter vaste rechtspraak van het Hof van Justitie dat overwegingen van de Commissie over de verenigbaarheid van steunmaatregelen terughoudend worden getoetst vanwege de complexe juridisch-economische analyses die daaraan doorgaans ten grondslag liggen. De Europese rechter zal zijn oordeel over de verenigbaarheid van steunmaatregelen niet in de plaats van het oordeel van de Commissie stellen.

De inhoudelijke beslissingen van de Commissie over de verenigbaarheid van steunmaatregelen worden dus eigenlijk in een soort machtsvacuüm zonder daadwerkelijke controle genomen. Los van de financiële crisis kunnen hierbij al bedenkingen worden geuit. Die bedenkingen worden sterker als de inhoudelijke toetsing van de Commissie zelf, gelet op het korte tijdsbestek waarin die moest worden verricht, slechts marginaal van karakter kan zijn geweest. Overigens zal nog moeten blijken of de door de Commissie gekozen bijzondere toepassing van art. 87 lid 3 sub b EG-Verdrag in deze crisistijd überhaupt standhoudt bij het Hof van Justitie, maar de kans daarop is vermoedelijk groot nu het Verdrag daar expliciet de mogelijkheid voor biedt.

Een denkrichting voor het oplossen van deze knelpunten zou kunnen zijn het los van een eventuele beroepsprocedure bij het Hof van Justitie - na afloop van de crisis - alsnog uitvoerig inhoudelijk toetsen van de genomen maatregelen. Mocht dan blijken dat een maatregel ten tijde van de crisis ten onrechte is goedgekeurd, dan zouden eventuele slachtoffers (concurrenten e.d.) daarvan op nationaal niveau financieel tegemoet kunnen worden gekomen. Terugvordering van de steun bij de ontvangers (de gebruikelijke reactie) ligt in deze bijzondere situatie immers niet voor de hand, al was het maar omdat het bestaan van een risico daarop afbreuk kan doen aan de effectiviteit van de initiële steunverlening.

Nationale ontwikkelingen ten aanzien van de kredietcrisis

Vanuit (nationaal) staatsrechtelijk oogpunt is in het bijzonder de vraag aan de orde in hoeverre het parlement in tijden van financiële crisis zijn taken voldoende kan uitoefenen.¹² Het gaat hierbij zowel om de controlerende als de medewetgevende taak van de volksvertegenwoordiging. Bij de controlerende taak gaat het dan in het bijzonder om de bevoegdheden op het financiële vlak. Allereerst is van belang het budgetrecht van het parlement (als medewetgever van de op grond van art. 105 Grondwet vereiste begrotingswet). In het bijzonder lijkt hier de door Broeksteeg genoemde comptabele ministeriële verantwoordelijkheid in het geding, dat wil zeggen de verantwoordelijkheid van ministers voor de rechtmatigheid van uitgaven en ontvangsten en voor de juistheid en volledigheid van de opgemaakte rekening.¹³ In de afgelopen periode lijkt in deze zin te zijn afgeweken van dit budgetrecht van de Tweede Kamer, waar het kabinet bij monde van minister Bos enorme hoeveelheden geld heeft uitgegeven dan wel toegezegd in verband met de aankoop van Fortis en ABN/Amro, de financiële injecties in ING, Aegon en SNS Reaal en het beschikbaar stellen van kapitaal voor andere banken.

Verder dient de deelneming van de Staat in een naamloze vennootschap of een besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid 'voorgehangen' te worden bij de Staten-Generaal (op grond van art. 34 lid 5 van de Comptabiliteitswet). Van deze regeling is echter afgeweken bij de aankoop van het 'Nederlandse deel' van Fortis.

Ook lijkt de positie van het parlement als (volwaardige) medewetgever in het gedrang te komen door het tijdelijke verbod op het zogenaamde 'short selling', dat inmiddels via een supersnelle spoedwet alsnog (deels met terugwerkende kracht) een wettelijke basis heeft gekregen.¹⁴ Doorenbos heeft onlangs in dit blad terecht vraagtekens geplaatst bij deze spoedwet.¹⁵

Voorts ligt het recht van het parlement om inlichtingen van het kabinet te ontvangen, essentieel om zijn controletaak goed te kunnen uitoefenen, onder vuur. Zo heeft minister Bos tijdens een debat met de Tweede Kamer bewust informatie moeten achterhouden, teneinde de op dat moment voortgezette onderhandelingen inzake Fortis niet te frustreren en mogelijk ook in verband met de beperkingen c.q. de verplichtingen die de Wet financieel toezicht oplegt waar het betreft het doen van mededelingen over beursgenoteerde bedrijven. Strikt genomen zou gesteld kunnen worden dat de inlichtingenplicht van art. 68 van de Grondwet hiermee niet in het geding is. Op grond van deze bepaling dienen de bewindslieden immers slechts op verzoek van de (leden van de) kamer(s) informatie te vertrekken, tenzij dit in strijd komt met het belang van de Staat.

Algemeen aanvaard is echter dat er ook een actieve plicht tot het verstrekken van informatie bestaat. Bij de informatieverplichting moet de uitzondering (het belang van de Staat) zo beperkt mogelijk worden uitgelegd. Deze plicht is immers een van de pijlers waarop ons parlementaire stelsel van democratische controle op de regering (met als ankerpunten de vertrouwensregel en de ministeriële verantwoordelijkheid) berust.¹⁶

De meerderheid van de Tweede Kamer (inclusief de oppositiepartijen) lijkt de hiervoor kort beschreven handelwijze van minister Bos in deze tijden van financiële crisis vooralsnog te steunen. Daarbij zal ook een rol hebben gespeeld dat goed verdedigbaar is de stelling dat het belang van de Staat in casu zich ook daadwerkelijk verzette tegen openbaarmaking aan het parlement op dat moment. Tegelijkertijd zijn er geluiden dat er een parlementair onderzoek naar de hele gang van zaken moet komen (VVD) of zelfs een parlementaire enquête (SP). Ook vraagt GroenLinks zich af of in de toekomst de fractievoorzitters niet vertrouwelijk kunnen worden geïnformeerd. Volgens krantenberichten lijkt minister Bos daar niets voor te voelen, aangezien te veel mensen er dan van af weten en de betreffende Kamerleden naar zijn zeggen ook niets aan die informatie hebben, aangezien ze die toch niet mogen gebruiken.

Staatsrechtelijke waardering van deze ontwikkelingen

Hoe moeten wij deze genoemde ontwikkelingen (staatsrechtelijk) beoordelen en wat zijn mogelijke oplossingen voor eventuele knelpunten?

In de eerste plaats dient te worden gezien of het bestaande wettelijke kader inderdaad niet voldeed om de financiële crisis het hoofd te bieden. In de ogen van de regering, later gedekt door het parlement, blijkbaar niet. Dit volgt uit de reeds genoemde wijziging van de Wet financieel toezicht. Doorenbos betwijfelt in zijn eerder aangehaalde *NJB*-bijdrage over de wijziging van de Wet financieel toezicht of dit daadwerkelijk zo is en is van oordeel dat de toezichthouders

hiermee 'een blanco cheque is verleend die zij ook in rustiger tijden kunnen verzilveren'. Blijkbaar waren de in de Noodwet financieel verkeer genoemde 'buitengewone omstandigheden' in casu niet voldoende, aldus Doorenbos. Daarnaast is het opvallend dat de regering geen gebruik maakte van het 'crisiskader' dat is opgenomen in art. 97 van de Comptabiliteitswet. Op grond daarvan kan immers in geval van 'buitengewone omstandigheden' via een snel te nemen koninklijk besluit een deelneming in een vennootschap worden genomen zonder dat de genoemde meer omslachtige voorhangprocedure hoeft te worden gevolgd. Kennelijk was echter ook deze mogelijkheid in casu niet geschikt. De huidige crisis dient onzes inziens aanleiding te zijn alle bestaande wetgeving - niet alleen ten aanzien van de toezichthouders - en de nu zo haastig tot stand gekomen spoedwetgeving op een rustiger moment, als de gemoederen enigszins tot bedaren zijn gekomen, te bezien en - zo nodig - voor de toekomst bepaalde op maat gesneden wettelijke noodbevoegdheden te creëren.¹⁷ Hierbij dient vanzelfsprekend ook de EU-component te worden betrokken, aangezien een aantal zaken mogelijk (mede) op Europees niveau moet worden geregeld. Tevens zouden hierbij kunnen worden betrokken de (wettelijke) reacties op eerdere crises, zoals de aanslagen van 11 september 2001 en zeer besmettelijke dierziektes (MKZ).

In de tweede plaats is van belang de in tijden van crises onder druk staande informatierechten van het parlement ten opzichte van het kabinet zoveel mogelijk te waarborgen. Overigens is niet uitgesloten dat bepaalde kamerleden ook in de recente crisis informeel gepolst zijn over de op handen zijnde maatregelen. Het lijkt ons echter beter hiervoor enige formele structuren in het leven te roepen. Aansluiting zou kunnen worden gezocht bij de nu reeds bestaande praktijk om de Commissie voor de inlichtingen- en veiligheidsdiensten van de Tweede Kamer (in de volksmond 'de Commissie stiekem') vertrouwelijk te informeren over AIVD-aangelegenheden. Het genoemde argument dat deze Kamerleden op dat moment niets met deze informatie kunnen doen en dat een dergelijke informatieverschaffing zinloos zou zijn, snijdt geen hout. Deze informatieverschaffing kan uiteindelijk van grote betekenis zijn in het gehele verantwoordingsproces tussen kamer en regering. Uiteraard dient wel terughoudend met deze procedure om te worden gegaan, in die zin dat niet te gemakkelijk informatie als 'heimelijk' wordt bestempeld, aangezien de kamer zich in zekere zin zelf de mond snoert, nu een openbare gedachtewisseling in het parlement niet mogelijk is bij de op deze wijze vertrouwelijk ter beschikking gestelde informatie.¹⁸ Een en ander moet dan wel zodanig worden vormgegeven dat verstrekte informatie daadwerkelijk, zolang als dat nodig is, vertrouwelijk blijft en er geen geruchten over marktontwikkelingen gaan rondzingen als gevolg van het enkele bij elkaar komen van deze commissie.

Ten slotte

Geloofwaardigheid en vertrouwen zijn sleutelwoorden als het gaat om de oorzaken van de kredietcrisis en de oplossing daarvan. Deze crisis heeft geleid tot diverse maatregelen (zowel op Europees als nationaal niveau) die - op zijn zachtst gezegd - de (toepassing van) reguliere regels van het staatssteunrecht en het nationale staatsrecht onder druk zetten. Daarmee zou de geloofwaardigheid van en het vertrouwen in het staatssteun- en staatsrechtelijke systeem in het geding kunnen raken. Bezien moet daarom worden of de Europese en nationale regelingen ter zake aanpassing behoeven om een - onverhoopte - volgende financiële crisis het hoofd te bieden op een wijze waarmee zoveel mogelijk wordt vermeden dat de in deze bijdrage gesignaleerde knelpunten zich voordoen. Een dergelijke analyse zou kunnen plaatsvinden in het kader van een parlementair onderzoek, waarvoor al eerder stemmen zijn opgegaan. Daaruit kunnen zowel nationale als Europese lessen volgen. Daarnaast zouden het Europese Parlement en de Europese Commissie een belangrijke rol kunnen spelen, ook om eventuele aanpassingen van nationale regelgeving af te stemmen met de andere lidstaten en liefst ook mondiaal. Daarbij moet wel het uitgangspunt zijn dat eventuele speciale crisisregelgeving wordt ingetrokken zodra dat mogelijk is en niet - zoals dat soms sluipenderwijs gebeurt - ook onder normale omstandigheden blijft gelden. In ieder geval zouden algemene crisisprocedures moeten worden vastgelegd die ook duidelijk maken wie en binnen welke randvoorwaarden van normaal geldende regels kan afwijken. Ten slotte moet echter ook worden geaccepteerd dat niet op alle concrete situaties die zich in

tijden van crisis kunnen voordoen van te voren (wettelijk) kan worden ingespeeld. Dan rest ons niets anders dan vertrouwen in de verantwoordelijke autoriteiten en goede controle en verantwoording achteraf.

Paul Adriaanse, Tom Barkhuysen, Michiel van Emmerik¹

NOTEN

2. [\[Terug\]](#)

Onder 'private investor' wordt in dit verband verstaan een investeerder die een algemene of sectorspecifieke politiek volgt en zich door vooruitzichten van rentabiliteit op lange termijn van het geïnvesteerde kapitaal laat leiden.

3. [\[Terug\]](#)

Overigens dient dan nog wel rekening te worden gehouden met de eisen die voortvloeien uit de transparantierichtlijn van de Commissie van 16 november 2006, *PbEU* 2006, L 318/17.

4. [\[Terug\]](#)

Neelie Kroes, 'Preserving the competitiveness of European industry - the contribution of state aid policy', speech gehouden te Brussel op 28 oktober 2008 (documentnr. SPEECH/08/563).

5. [\[Terug\]](#)

Mededeling van de Commissie - De toepassing van de staatssteunregels op maatregelen in het kader van de huidige wereldwijde financiële crisis genomen met betrekking tot financiële instellingen, *PbEU* 2008, C 270/8. De Commissie voert dit noodbeleid overigens in aansluiting op afspraken gemaakt in de Eurogroep en met uitdrukkelijke instemming van de Europese Raad. Zie Conclusies van de Europese Raad van 15 en 16 oktober 2008, par. 5 (documentnr. 14368/08).

6. [\[Terug\]](#)

Volgens deze bepaling kunnen als verenigbaar met de gemeenschappelijke markt worden beschouwd steunmaatregelen om de ontwikkeling van bepaalde vormen van economische bedrijvigheid of van bepaalde regionale economieën te vergemakkelijken, mits de voorwaarden waaronder het handelsverkeer plaatsvindt daardoor niet zodanig worden veranderd dat het gemeenschappelijk belang wordt geschaad.

7. [\[Terug\]](#)

Communautaire richtsnoeren inzake reddings- en herstructureringssteun aan ondernemingen in moeilijkheden, *PbEU* 2004, C 244/2.

8. [\[Terug\]](#)

De rubriek 'What's new' op de staatssteunwebsite van de Commissie geeft een ware waslijst met vermeldingen als 'Commission approves' en 'Commission authorises' voor steunregelingen uit een reeks van lidstaten voor ongekend hoge bedragen. Zie: http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/what_is_new/news.cfm. Ook de Nederlandse algemene garantieregeling is goedgekeurd. Zie IP/08/1610.

9. [\[Terug\]](#)

Overigens had men met een beroep op 'buitengewone omstandigheden' wellicht ook de Raad (in plaats van de Commissie) bevoegd kunnen achten goedkeuring te verlenen voor steunmaatregelen van de lidstaten in deze crisistijd. Art. 88 lid 2 EG-Verdrag biedt daarvoor een expliciete grondslag, op basis waarvan de Raad zelfs kan afwijken van art. 87 EG-Verdrag en de in art. 89 EG-Verdrag bedoelde verordeningen.

10. [\[Terug\]](#)

PbEU 2008, C 35/1.

11. [\[Terug\]](#)

Zie ook de *Volkskrant* 30 oktober 2008, 'Staatssteun in een vloek en een zucht'.

12. [\[Terug\]](#)

In het kader van deze bijdrage zullen wij niet alle details van de gebeurtenissen op het nationale niveau rond de kredietcrisis beschrijven. Wij gaan er vanuit dat de belangrijkste feiten bij de lezer bekend zijn.

13. [\[Terug\]](#)

J.L.W. Broeksteeg, *Verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid in het staatsrecht* (diss. Groningen), 2004, p. 203-240; C.A.J.M. Kortmann, *Constitutioneel recht*, Deventer 2008, p. 204-

209 (die het budgetrecht rekent tot de klassieke en oudste bevoegdheden van de westerse parlementen).

14. [\[Terug\]](#)

Kamerstukken II en I 2008/09, 31 724, ingediend op 1 oktober 2008 en in werking getreden op 11 oktober 2008! Zie *Staatsblad* 2008, 394.

15. [\[Terug\]](#)

D.R. Doorenbos, 'Crisiswetgeving: blanco cheques voor toezichthouders', *NJB* 2008, 1856, p. 2360-2361.

16. [\[Terug\]](#)

Zie uitgebreid de nota van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties inzake de reikwijdte van art. 68 Grondwet, *Kamerstukken II* 2001/02, 28 362, nr. 2. Zie verder onder meer P.P.T. Bovend'Eert & H.R.B.M. Kummeling, *Het Nederlandse Parlement*, Deventer 2004 (tiende druk), p. 216-217, die de actieve informatieverplichting in meer algemene zin baseren op de regel van ministeriële verantwoordelijkheid, zoals vastgelegd in art. 42 Grondwet. Zie ook H.R.B.M. Kummeling, *Relatieve geheimhoudingsplichten* (oratie Utrecht), 1997. Vgl. hierover onder meer ook R.K. Visser, *In dienst van het algemeen belang. Ministeriële verantwoordelijkheid en parlementair vertrouwen* (diss. Leiden), 2008, p. 100-101.

17. [\[Terug\]](#)

Zie nader E.T. Brainich von Brainich Felth, *Het systeem van crisisbeheersing. Bevoegdheden en verplichtingen bij de voorbereiding op en het optreden tijdens crises*. Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Den Haag 2004, die in het bijzonder op p. 226-233 ingaat op reeds bestaande noodwetgeving op het terrein van het financieel verkeer.

18. [\[Terug\]](#)

Zie nader Bovend'Eert & Kummeling, *Het Nederlandse Parlement*, Deventer 2004 (tiende druk), p. 219 en S.A.J. Munneke, *Inlichtingenplichten en verschoningsgronden in het staatsrecht* (diss. Groningen), 2006, p. 97-99.